

v.

SMJERNICE ZA BUDUĆA ISTRAŽIVANJA

Ukupni su procesi modernizacije, kako je na početku knjige istaknuto, podloga cjelokupne rasprave o mogućnostima održivog razvoja Središnje Like. Ti su se procesi, a osobito manjak autonomije hrvatskog društva koji je izravno utjecao na oblikovanje i ostvarivost modernizacije, bitno odrazili na višestoljetne selidbene prakse Hrvata (Rogić i Čizmić 2011). Upravo ovaj, posljednji dio knjige govori o nekoliko bitnih momenata vezanih za iseljništvo koje svakako valja spomenuti, ali ih trenutačno nismo u mogućnosti detaljnije proučiti i analizirati. Razlog tome u prvome se redu odnosi na nedostupnost podataka s pomoću kojih bismo bolje razumjeli sadašnje stanje i/ili predvidjeli daljnje mogućnosti. Ova knjiga, naime, svojom analizom nije obuhvatila socijalni i ljudski kapital ličkog iseljništva, bilo da se radi o Ličanima u drugim krajevima Hrvatske ili inozemstvu. Konkretna istraživanja ili eventualno prikupljeni podaci o ličkim iseljenicima nisu nam poznati. To je razlog da ne možemo donijeti nijedan valjan zaključak o pripravnosti na mogući povratak iseljenih Ličana, odnosno njihov angažman u budućem razvoju Like. Kada smo govorili o mogućnostima održivog razvoja u trećem poglavlju knjige, nekoliko smo puta spomenuli potencijal u pomoći »izvana« i to u obliku znanja, ideja, stručnog savjetovanja, investicija. Prema mišljenju određenog broja intervjuiranih socijalnih aktera, Ličani koji su svoje znanje i stručnost stekli »negdje vani« mogli bi biti poželjna i kvalitetna pomoć u razvoju. Jedan je od razloga i taj što su (donekle) upoznati sa sociokulturnim, ekonomskim i političkim uvjetima, lokalnom kulturom i običajima. Prisiljeni smo zaključiti kako zapravo ne znamo koliko su iseljenici spremni učiniti, odnosno koliko su i jesu li uopće spremni (ponovno) dolaziti i pomagati, s obzirom na, primjerice, specifičan simbolični status odselidbe kao ponašanja koje oslobađa (Rogić i Čizmić 2011). O toj bi temi bilo potrebno izraditi kompletnu studiju. Ovdje još treba dodati kako suvremena migracijska kretanja najčešće utječu na mlade, obrazovanije stanovništvo, što u našem slučaju ne bi trebala biti otegotna nego olakotna okolnost jer bi se, možemo pretpostaviti, prije vraćali mladi ljudi, a također

prije bi se i doselili mladi, obrazovani ljudi ako bi im se za to ukazala dobra prilika.

Premda odselidba iz Like počinje još početkom 18. stoljeća, najveće su se migracije, osobito iz Središnje i Južne Like, dogodile nakon Drugog svjetskog rata (Fajdić 2011). Sve do Drugog svjetskog rata udruge Ličana, osobito one u Zagrebu, imale su viziju gospodarskog razvoja, odnosno pomoći Lici u smislu potisnog faktora općedruštvenog razvoja, s naglaskom ponajprije na opismenjavanje. Nakon Drugog svjetskog rata događa se svojevrsan »muk« — impulsi iseljenih prestaju. Potrebno je imati na umu i sljedeće — postojale su razlike u percepciji razvoja Like koje je imalo ličko iseljenišvo iz inozemstva i ono koje je živjelo u većim hrvatskim gradovima. Uzrok različitog poimanja razvoja odnosio se, koliko god to bilo prešućivano, na različita politička i konačno ideološka stajališta raseljenih. Hrvatska je dijaspora općenito, uključujući i velik broj Ličana, u Domovinskom ratu odigrala važnu, ako ne i presudnu ulogu u obrani, a nakon toga u obnovi. U poslijeratnom razdoblju ponovno dolazi do, rekli bismo, distanciranja od iseljenišva. Nećemo ovdje tražiti razloge (ne)suradnje s iseljenim Hrvatima, možemo samo nagađati o hrvatskim slabostima vezanim za, u ovom radu spominjanu (ne)uspješnu tranziciju i nedostatak vizije vlastite budućnosti. Ličko je iseljenišvo, pogotovo ono u inozemstvu, posjedovalo priličan ljudski i socijalni potencijal. Primjerice, tijekom prve polovice 20. stoljeća, jedan od ključnih ljudi krovne udruge Hrvata u Sjevernoj Americi, Hrvatske bratske zajednice, bio je Ličanin Ivan Butković. Međutim, u to vrijeme Hrvatska pa onda i Lika, nije imala mogućnost suradnje s pojedincima koji su tada bili obilježeni kao, u najmanju ruku, nepodobni.¹⁸⁶ Osim u inozemstvo, kamo se odlazi gotovo dva stoljeća, uglavnom u prekomorske zemlje, Ličani u drugoj polovici 20. stoljeća češće odlaze u europske zemlje, na primjer u Njemačku. Najveći hrvatski gradovi, osobito Zagreb i Rijeka, a onda Karlovac, Osijek i Slavonski Brod, zbog mogućnosti zapošljavanja u industriji također su privlačili velik broj Ličana (Fajdić 2011). Preseljenje Ličana u Slavoniju u drugoj polovici 19. i prvoj polovici 20. stoljeća, osobito seljačkog stanovništva, opće je poznata činjenica.

Do Drugog svjetskog rata krovna udruga Ličana u Hrvatskoj bilo je Društvo Ličana u Zagrebu. U to je vrijeme u Zagrebu živjelo oko 30.000 Li-

¹⁸⁶ Između dva svjetska rata u Sjedinjenim Američkim Državama postojala je udruga hrvatskih farmera koja je nosila naziv »Velebit« (Leksikon hrvatskog iseljenišva i manjina, Institut Ivo Pilar, u tisku). Ovaj bi podatak također mogao reći ponešto o podrijetlu Hrvata koji su osnovali spomenutu udrugu.

čana (Brlić 2013). Tek uspostavom samostalne države, 1990-ih osniva se udruga Ličana »Vila Velebita«, koja ogranke ima po cijeloj Hrvatskoj. Osim ove krovne udruge, danas postoje i brojne zavičajne udruge kao što su »Vrilo mudrosti«, »Sinac«, »Sokolac«, »Zavalje« i druge. U posljednjem desetljeću 20. stoljeća udruge Ličana, ne samo iz inozemstva nego i iz Hrvatske, imale su potpurnu ulogu¹⁸⁷, dok je ta uloga danas (ponovno) usmjerena na oblike djelovanja u smislu njegovanja tradicije i običaja.

Ličko iseljništvo u Hrvatskoj i inozemstvu neistražen je potencijal bez kojeg ocjena kakvoće socijalnog i ljudskog kapitala Središnje i cjelokupne Like ostaje nužno nepotpuna. Detaljan uvid u ljudski i socijalni kapital ličkog iseljništva utjecao bi na konačnu ocjenu ostvarivosti održiva razvoja istraživanog prostora. Sa sociološkog stajališta možemo konstatirati sljedeće. Odluke o odlasku/odselidbi, osim što ovise o individualnoj (mikrorazini), bitno su uvjetovane makrorazinom, odnosno općim društvenim modernizacijskim modelom, dakle stupnjem općeg društvenog razvoja. Ove dvije razine, kada se međusobno usklade čine *mezo* ili srednju razinu unutar koje se poticaji iz prvih dviju ugrađuju i transformiraju u modele ponašanja socijalnih skupina i mreža (Rogić i Čizmić 2011). Upravo je ovdje najvidljivija moć ljudskog i osobito socijalnog kapitala, koji, ističu spomenuti autori, može djelovati dvosmjerno — i kao čimbenik odselidbe i kao čimbenik ostanka. Ono što je još važnije jest činjenica kako odseljeni, a dokaz tomu su i ovdje spominjane udruge, potvrđuju vlastitu sposobnost akumulacije socijalnog kapitala u društvima, lokalnim zajednicama u koje su se doselili, dok istodobno svoju ulogu nezanemarivih sudionika razvitka još uvijek potvrđuju i u društvu iz kojeg su otišli. Navedeno upućuje na moguću zaključak o velikoj važnosti uloge koju bi, konkretno lički iseljenici, mogli imati u izgradnji ne toliko povezujućeg, koliko premošćujućeg socijalnog kapitala, a koji bi onda omogućio povezivanje, suradnju, protok ideja, informacija, veću dostupnost suvremenih tehnologija i slično. U prvom poglavlju, kada pobliže određujemo ljudski i socijalni kapital, kažemo kako nedostatak socijalnog kapitala može biti važan motivacijski čimbenik migracije. Još smo dodali da socijalni, za razliku od ljudskog kapitala, nije tek zbroj individualnih ljudskih kapitala. On, naime, predstavlja upućenost ljudi jednih na druge,

¹⁸⁷ Zanimljivo je spomenuti događanje koje je u to vrijeme imalo donatorsku funkciju. Naime, Lička večer, koja se jedanput na godinu održavala u Zagrebu u organizaciji udruge »Vila Velebita« imala je zadatak prikupiti donacije za pomoć i razvoj Like. Bila je to svečanost na kojoj su sudjelovali uzvanici iz vrha hrvatske politike i kulture.

njihovo međusobno povjerenje pa onda i povjerenje u zajednicu, suradnju i konačno kvalitetnije životne uvjete.

Potrebno se sada i kritički osvrnuti na temu. Socijalni akteri »izvana«, što uključuje iseljenike, sa sobom bi donijeli ne samo ljudski i dijelom socijalni, nego i ostale vrste kapitala. Važno je ponoviti kako onaj oblik kapitala, osobito financijskog, koji označava u prvome redu pomoć u obliku subvencija nije osobito poželjan, premda je ulaganje kapitala, ali isključivo kroz investicije, itekako poželjno. Razlog tomu je opasnost od slabljenja socijalnog kapitala, i to tako da se smanjuje motivacija za socijalnu akciju unutar zajednica koje imaju pogodnost korištenja subvencija. Zbog toga je potrebno smišljeno usmjeravati tok financijskog kapitala namijenjenog zajednici. Uz to, nisu ni sve investicije dobronamjerne, pa i o tome valja voditi računa. Premda smo istaknuli promišljanja intervjuiranih socijalnih aktera koji mogućnost za oblikovanje smjernica pa onda i ostvarenje razvoja vide u suradnji sa stručnim i visokoobrazovanim Ličanima izvan Like, treba upozoriti kako bi lokalne zajednice u cjelokupnoj Lici morale imati barem približnu viziju vlastite budućnosti. Osnova te vizije morala bi biti u skladu s potrebama i mogućnostima lokalnog stanovništva i prirodnog okoliša. Ideje i kapital svih vrsta koje bi sa sobom donijeli lički iseljenici valjalo bi pažljivo prilagoditi, ako je potrebno i izabrati. Pritom bi bilo poželjno imati na umu upravo onu ideju na kojoj počiva cijela ova knjiga, a to je nastojanje na korištenju i odabiru najprimjerenijih, za ljude i okoliš najmanje štetnih dostignuća, koje su višestoljetni modernizacijski procesi učinili mogućima, a istodobno, iz određenih razloga Ličanima često nedostupnima!